

Ս Փ Յ Ռ Ի Ռ Ք Ո Ւ Ի Մ

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ ԵՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Էջմիածնի տպարանին հանգանակության առքիվ)

...Մեր պատմությունը հարսաւ է ազգային գիտակցությունը կերասող ու անշեշ պահող ներշնչումի, հպարտության, արիության և անձնավորության ազդյալներով:

...Բովանդակ հայության համար շկա սըրբարան մը, տաճար մը, Սբոս մը, որ այս Ազգին զավակներուն մեջ, չերմեռանդ հավատացյալն մինչև գաղց բրիստոնյան կամ նույնիսկ սկեսութիւր, հուռումի և գուրգուրանք, ակնածանքի և խանդակաթ սիրո ալիքներ շարուցանե, որքան էջմիածնի տնունք:

Ինչպիս Արարատի ամրանիստ ու աշեղ զանգվածը, տարբերու կատակությունը արհամարժող իր երկնաքերձ զագաթով, զարերով խորբանիշը եղած է մեր Հայրենիքին, որ այսօր կծաղկի ու կզորանա, ակնարկը միշտ անոր կարտափի բարձունքին հասած, նույնպես ալ էջմիածնինը եղած է մեր հոգեկան աշխարհին ամբողջ նվաճումները, բղանքներն ու վերթնումի սլացքները մարմարվորդ ամբողը:

Հայաստանի սրտին վրա մեր ճակատագրին երկու պահակներն եղած են, զիմ առ զիմ կանգնած, բնության այդ հոկտն և մարդուն ձեռքով կերտված այդ անկորնչելի կոթողը:

...Տեսլապաշտ ու վսեմ նկարագիր մը ունի մեր եկեղեցին հաստատման պատմությու-

նը: Քրիստոս Խաք իսկ է անոր հիմնագիրը, երբ լուսեղին սյունի մը մեջ, երկնային անհամար հրաթի զրբեքու թափարե մը շրջապատված, «արագաթնի արժիված» ի մը նման կալանա և ձեռքին Ասկի Ռուը (ոսկեղին ձյուղը) գետին զարնելով, Գրիգոր Լուսավորչի կպատմիքն ուն շինել հայության Մայր Տաճարը, Շողակաթ Ա. էջմիածնինը, Տաճարը, որ ստո Ազգաթանգեղոսի, պիտի ըլլար Հայ Ազգին «Ալման հաստատութեան, անշարժութեան», և զայն առաջնորդող «սիմն հրեկէն»:

...Ա. էջմիածնի և Գրիգոր Լուսավորչի անունները հայության կրոնական զգացումին, հոգևոր կյանքին, բարոյական նկարագրին խորհրդանիշները եղեր են հինեն ի վեր:

Հովհաննես Երվնկացին, 13-րդ զարուն, երբ մեր նրկիրը բարուքանդ եղած է մոնղոլական տիրապետության տակ, անոր տառապահար ժողովուրդը կոսուեանդէ շեշտելով, թէ ի՞նչ ազետներու առչե ալ որ գտնվինք, մեր Ազգին ու եկեղեցին միությունը անքակտելի կրնա: Կըսէ. «Մի՛ է Հայրն մեր, մի՛ և միտկրօն Ազգն Հայոց և ի միոյ ծնողէ բազմութիւն զաւակաց ծնանք: Ել Ասաքել Դավիթինցի պատմիցը, 17-րդ դարուն, ազգային համատարած զգացում մը կիստացնե զատավճիոր մը պես կուռ իր սա խոսքին մեջ. «Ի վերայ Աջոյն և էջմիածնի ամենայն Ազգն Հայոց կապեալ կանու:

Մեր Եկեղեցին Գլուխին հանդիպ հավատարմությունը, մեր աղքալին և կրոնական ինքնության պահպանման նախանձախրոնդրությունը զարերու խորերն եկող ազգարարությունը մը պետք է ըլլա բոլոր անոնց համար, որ ամբարդիք կամակարդթամբը մը կուգեն նուեմացնել Ս. Էջմիածնի և Անոր Գալակային հմայքը ու հեղինակությունը:

... Էջմիածնով ներկայացնել գեղեակարգով Հայաստանյաց Եկեղեցին, իր համբուրելիս մարգագին, լայնախոչ և ավետարանական սիրով թաթափուն զավանանքով, իր առարողությանց, ծննդրուն ու երգեցողաւթյուններուն գեղարվեստական, բանաստեղծական սկարագրով, հոգեկան լիացումի ազրյուր մուկեր է մեկի համար տասնյոթի զարերն ի վեր:

Ան միանգամայն եղեր է մեր ժամանոր լուսավորության, մեր մշակույթին միակ գործափոր, պահապանն ու զանձարանը, մինչև ուր ժամանակներու մեջ Մեր ժամենակությունը Եկեղեցականներ, սրբակրոն վանականներ են Եղեր մեր գրական ճոխ ժառանգության վաստակավորները, և երբ այսօր 20,000-ի շափ Հայ Անուազքեր կան աշխարհի մեջ, ուր Հայ Հանձարը կներկայանա իր բազմաթիվ երեսներով—պատմություն, իմաստասիրություն, զավանարանություն, բանաստեղծություն, զիտություն, զբագրության և նկարազարդումի արվեստ և այլն—այդ ձևագրերը ամրող կապարտինը Հայաստանի հարյուրավոր վանքերուն մասյ խցիկներուն մեջ արնոր մեր սուրբ Հայրենուն, որոնք Ազգին ու Եկեղեցին սիրո կրակով կայրերն միշտ:

Մեր Ազգին զոյտիթյան հոր մեկ հնարանն է Հայաստանյաց Եկեղեցին, կինդանի և կենարար ուժ մը անոր համար, և այդպիս ալ պիտի շարունակե մնալ ցորքան կպահե իր կուտմիթյունը, Էջմիածնի անսասան հիմերուն վրա:

Այս օրերս շատ կը մի Հայրապետական Աթոռներու աեղափոխությանց մասին, մեր պատմության մեջ, լուսյան հասկցնել ուզելով, թե Էջմիածնին, իրեն վայր, անընդմիջյալ գեր մը չէ ունեցած մեր Եկեղեցին զեկավարության մեջ: Միայ է այս տեսակամաց: Մեր կաթողիկոսները ժամանակավոր կնրառով իրենց բնակարանները հաստատած են Հայաստանի զանազան մայրաբազարներուն մեջ, Գվին, Անի, Հոռմէլլա, Սիս և այլն, մեր թագավորներուն հետ միաւել գանվելու կամ ժանրակշիռ վտանգներու ատեն Եկեղեցին անզում չգելու համար, բայց ուր ալ գացած են, միշտ իրենց բուն աթոռատեղին և մեր հավատքին առաջին սրբավայրն ու հավերժական ներշնչարանը էջմիածնին և նկատած: Ավ Էջմիածնի դերը

ո՞չ թի լոկ եղած է զգացական, իրեն հանդիպ սիրու և գորգութանքի այդ արտահայտությամբ, այլ դրական, շինիւ, զավանարանական հարցերու մեջ իր վճռական կեցվածքով, նույնիսկ ի բացակայության Կաթողիկոսին:

... Ոչ, կարելի չէ որել, կերպով անշրացնել Հայաստանյաց Եկեղեցին վեմն ու Գերազույն Աթոռը հանդիսացող Ս. Էջմիածնին Հայության սրակնել անվագեցնել անոր Աթոռակալին: Ամենայն Հայոց Հայրապետին հանդիպ զարերի ի վեր ցույց տրված լիակատար հավատարձության, անվերապահ մեծարանի և սիրու համազգային զգացումները, բանի որ անոր համար է, որ Հայ Եկեղեցին կամարներուն տակ միշտ նշեր է մեր նախնիքներուն սրբավան պատգամը. «Աստուածաբան զագաբան օժմամբ ինքնիշխան զուխ Եկեղեցւոյ և կարգեալ»:

Ժողովորդներու կրտներն մեջ բացարձակ արժեքներ կան,— և մեզի համար Էջմիածնին այդ արժեքներն մեկն է,— որոնց պաշտպանության համար իրենց ամբողջական միակամությամբ է, որ մարդերու զանդվածները ազգ մը կը պան:

Ամենայն Հայոց շնորհագարդ Հայրապետը, արժանավոր հաջորդը աղքանվեր Գեորգ Զ հոգելույս Կաթողիկոսին, մեծ եռանգով ու լավատեսությամբ լժկած է Հայաստանյաց Եկեղեցին զորացներու և պայծառացներու: Երիտասարդ, խոհուն, բարձր զարգացումի տեր, Հեղ ու սրբակրոն, Ան իռամենորյա պաշտամունքին առարկան ըրած է մեր աննման Մայրենի Եկեղեցին, խորապես զիտակից իր Երկնատուր կոչումին:

Արտասահմանի հայ զազումներում Իոն Շովիլական այցելության մեծիմաստ գեղաքը անօրինակ ոգեսրություն մը ստեղծեց մեր ժողովրդին մեջ, սրտերը բարձրացուց, չերմացուց ամեն տեղ: Պատիկ բան չէր, մեր ցիրուցան բնկորներում համար, միանուշն վսկմ, սիրազեղ, երանավետ զգացումներով ողոզվի՝ իր Հայրապետին կինդանի անձը տեսնելով ու Անոր օրհնաձայն բարբառին ունենողը լուլ:

Ու իր խոսքը Հայրապետ գորովով գեղուն կոչ մը եղավ իր բոլոր զավակներուն անխտիր, որպիսզի անոնք Հայուն բարի համբավ անաղարտ պահեն Հյուրընկալ աղնիլ Երկրներու մեջ, իրենց ներքին վեճներուն վերը տան զգաստությամբ, ազգին միությունը շխախտեն և բոլորին իրենց Մայրենի Եկեղեցին շուրջ:

իթե, անհունորեն ցավալի պարագայի մոմեց, իր եռանդպին չանքերը, իրավաբուժական իր իմաստուն անօրինությունները, ապա ամիսներով համբերատար սպասումը՝ ապարդյուն մնացին, աղոր աշեղ պատասխանատվությունը կիրանա ուրիշներու վրա, որոնք մեր պատմության դատաստանին պիտի կուշին:

Իր Ս. Աթոռը վերադարձավ Ան Հաղթական, Սփյուռքի բովանդակ Հայության հորդազեղ սերը, անոր ամբողջ եպիսկոպոսական գատուն անվարան ու անվերապահ Հպատակությունն ու Հավատարմությունը տանելով իրեն հետ վերադարձավ մեծ ազգի մը Եկեղեցվո Պիտին՝ Քենարերի Արքեպիսկոպոսին եղայրական մեծարանքին առարկա ըլլալի վերջ, աղջին բոլոր զավակներուն, ամեն հարանվանության պատկանող, ընդհանուր հիացումովն ու գուրգուրանքովը շրջապատված:

Վեհափառ Հայրապետը մեր Եկեղեցին վերաբերյալ իր ծրագրերով մեծապես խանգամառած էր Սփյուռքի Հայությունը, և այսօր անոնք իրականանալու համրուն մեջ մտած են:

Տշմիածնի Մայր Տաճարին թանկարժեք որմանկարները, հայ արվեստի շքեղ արտադրություններ, վերանորոգված են Հայաստանի կառավարության հոգածությամբ և Հատկացոցած մեծագումար վարկերով, և ասիկա շատոնց ծանոթ է արդեն ընթերցողներուն: Գիտենք նաև, թե կարգ մը Հիմնական աշխատանքներ դեռ կշարունակվին տեղադին, ինչպես Տաճարին մարմարապատումի հոյակապ գործը:

Նորին Ս. Օծությունը վերջինս բերկրանքով հայտարարեց, թե կառավարության կողմէ Ս. Աթոռին պիտի վերադարձին վանքին այն բոլոր շենքերն ու կարգածները, որոնք ցարդ անոր տրամադրության ներքը չեին գտնվել: Ենոյնպես մեծ զոհունակությամբ Հաղորդեց, թե այս տարի բարձմաթիվ Եկեղեցիներ պիտի վերաբացվին Հայաստանի մեջ և դրացի երկիրներու հայշատ վայրերը:

Ինչպես կտևնիվ, բարենպաստ պայմաններու տակ Հայաստանյաց Եկեղեցին վերածագումի նոր շրջան մը կսկսի Մայր Հայրենիքին մէջ, Ս. Աթոռին հովանիքին տակ:

Վեհափառ Կաթողիկոսին մտատանջության միակ առարկան, ներկայիս, Եկեղեցիի մշակներու, կրոնավորներու պակասն է, զոր ողի ի բոխն լրացնելու կաշխատի: Այս պատճառով, վերաբնության ենթարկած է Ս. Էջմիածնի Հոգենոր Ճեմարանին ծրագրը, անոր ուսմանց մակարդակը ավելի բարձրացուցած և անոր տեսչության պաշտոնին

հրավիրած է ձեռնաս եկեղեցական ժը՝ Տ. Շնորհը եպիսկոպոս Գալուայյան: Ճեմարանի սաներուն թիվը, որ 40-ի մոտ է ներկայիս, պիտի համեն մինչև 100-ի, և ավելորդ է ծանրանալ, թե երբ մեկ բանի տարինեն այլ խոշոր խումբը, կրոնագիտական բարձրագույն ուսմամբ պատրաստված, Հայ Եկեղեց-վո ավանդություններով սպառագին, ազգային ողիով և մշակույթով տողորուն, իր կոչումին նվիրականության գիտակցությամբ սկսի մեր ժողովրդին ծառայել՝ ո՞րքան անդա՞սելի բարիթ մը պիտի ըլլա պղիկա:

Ճեմարանը, սակայն, ունակ Ս. Էջմիածնի, Կաթողիկոսարանը, անհրաժեշտ պետքը կրոգան նյութական կարգ մը զյուրությանց, և աղոնց զյուխը կտոնվի կանոնավոր տպարանը ունենալու ստիպողականությունը:

Ոչ միայն Ճեմարանին ուսումնական կարիքներուն, այլև ժողովրդին կրոնական գատահակության համար Վեհափառը մտադրած է բաղմաթիվ Հրատարակություններ կատարել, լույս ընծայելով նաև Աստվածաշնչի աշխարհաբար թարգմանությունը: Եվ այս գեղեցիկ ու անհետաձգելի առաջադրությունները կարելի պիտի ըլլա իրականացնել միայն Ս. Աթոռին մէջ արդիական ամեն առաջնային ստիպողականությունը:

«Էջմիածն» ամսագիրը, Հայրապետանոցին պաշտոնաթիրթը, հապաղումներով ու զանազան դժվարություններով լույս կտեսնեն ներկա պայմաններուն մէջ: Ինչպես Հայտարանը է, Վեհափառ Հայրապետին բուռն փափազն է այդ ամսագիրը Հրատարակել ավելի կանոնավորությամբ, ավելի խոշոր տպարանակով և ավելի ոտխ բովանդակությամբ:

Անոնք, որ կկարգան «Էջմիածնի» հանգեստ, իր այժմու վիճակին մէջ արգեն 50—60 էջերով, հոգեկան դոհացումի և մտավորական հետաքրքրության իրական ապրյալներ կդանեն անոր մէջ: Մեր Եկեղեցվո կյանքին և Մայր Աթոռի դորունեւթյան վերաբերյալ հաղորդագրություններն ուստի կրոնական հոգածներ մեծագույն տեղը կդրավին չուն, ու ասոնք շատ անգամ ստորագրված նն Ճեմարանի սաներուն կողմէն, խոր հավատքի, հատությամբ և զրելու տաղանդով, ինչ որ միթմարական հոսուում մըն է, թե իրենց կոչումին արժանի նոր մշակներ կհասնին: Ամսագրին մասնավոր արժեք մը կուտան պատմական, բանասիրական ու հագիտական սրանչելի սուսանասիրությունները, զորս հոն կհրատարակեն մեր մշակույթին ճշմարիտ պաշտամունքը ունեցող Հայաստանի տքնաշան ու ներհուն դիտեականները:

Այս զրավիշ բովանդակությամբ կներկայանա այժմ «Էջմիածն» ամսագիրը, և կըր-

նանք երեակայի թի ի՞նչ թանկապին հրատապակոման մը պիտի ըլլա ան, ծրագրոված ճախացումով, իր Մայր Աթոռը իր հարուստ ապարանը ունենաւ:

Թէրթիրու մեջ կարգացինք, բե զիշափառ Հայրապետին արտասահման գոնված միջոցին, քանի մը զաղութիւնը իրենց աշակցությունը խստացած էն Անոր եկեղեցաշեն ծրագրերուն համար: Այսպէս, Միլան, Մանչեստր, Մարսել, Փարիզ, Հանձն առած էն նորության ժամանակակից գործությունները և պատմության նվիրական հուշարձաններն էն:

Նորին Ա. Օծությունը ամերիկահայության բաժին հանձն է Էջմիածնի տպարանին զրնման պարականությունը: Այս նպատակով կազմված հանձնախումբը, զիսավորությամբ ուժար երվանդ Աղամանյանի, ամբոնի ի վեր անգույն կողոքն և ուրախացի է իմանալ, թե իր չափերը վեակատար հաջողությամբ պատկիւրու ամեն հույս կներշնչեն: Հայրենակցական բանի մը միություններ, ողջային հաստատություններ և բարեսեր անհատներ, փայլուն թի համեստ դիրքերու տեր, սիրով կատարած էն կում հանձն առած էն կատարել իրենց պարտքը:

ՆՊԱՏԱԿԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՏՊԱՐԱՆԻ ՀԱՍՏԱՄԱՆ

Ծորչ ատրի մը առաջ էջմիածին զումարված Աղքային-եկեղեցական ժողովին մեջ, աղզբնատիր վեհափառի բարի ակնարկին գիտաց, Աղզին ու Եկեղեցիին փառքին համար սպասափորել զիտաղ հոգեոր և աշխարհական մարդիկ, իրեւ պարականություն և նվիրագործություն, դարրատ տալու ավանդական սպառությունը համբաժանելու մզումով, «Մայր Աթոռին համար տպարան մը հաստատենք» ձայնեցին միարեքան:

Այդպէս ձայնողները Ամերիկայի Հայության պատվո խոսրն էր, որ կարտասանեին արդարեւ: Եվ անոնց այդ խոստումը հանձնվեցավ Հոռագրաթեկրուն՝ ի լուր աշխարհացրիվ հայերուն: Խմացողներ ցնացին և իրենց ուրախության մասնակից ըրին իրենց բարեկամները, իրենց դրացիները:

Ուրեմն նպատակ մըն էր, որ կծանուցվեր, վսին նպատակ մը, որուն պիտի համատար, որուն համար հարկավ պիտի զոհարեքը մեր ցեղին սա կարենոր մասնիկը, որ կանվանվի Ամերիկայի հայություն...:

— Որո՞ւմ, որքան պետք է քիրել մեր ընծան հօգուտ Մայր Աթոռի տպարանին:

Եվ կիրկնվին, կբաղմապատկին այս

Այս ամիս և նոյեմբերին, տպարանի ձեռնարկին հանդիսաներն ու հանգստականիլուն աեղի պիտի անհնան բազմաթիվ վայրերու մեջ: Ամերիկահայ զաղութիւն պատմությունը առաջանաւության, զարքերության, աղզային բուրք հարցերու խոր հասկացության շրեղ ապացուցները տված է, ամեն անգամ որ ճնաժամային կացության մը տուշ գոնված ենք:

Էջմիածնի տպարանին համար անհրաժեշտ նկատված 120,000 դրամի գումարը դաշտուն շատ կենսական զործ մըն է, որուն զաւցում ապար պատվո խնդիր մը պիտր է նկատենք մեզի համար:

Ամերիկայայությունը հարկ է այս զոհուականիւնը պարզեն Հայաստանյաց Եկեղեցին համբաժանի արտահայտությունը և գործիք ի վեր անոր միակ խորհրդանիշը եղող Ս. Էջմիածնի Աթոռին շնորհապար ու սրբատիպ Գայակալին:

Գ. Կիրակոսինչան

(Քուսոն, «ՊԱՅՔԱՐ» օրարեր, 24 նոյեմբերի 1956 թ.)

կանչերը...: Կապշիք, կհիանար հայտնաբերված այդ սպիթին վրա, կհրանիթիք...:

— Աղրի՞ք հայ աղբարիք, հազար ապրի՞ք: Առառն կանուխ հաղիվ զրասենյակի իշած, համակրիկի ձայն մը խանդադին կըսի.

— Երեկ Պետերսոնի փորբաթիվ հայեր 2,000 դրամ նվիրեցին Մայր Աթոռի տպարանին համար:

«Երանի» անոնց, որ Հիշատակ մումին ի Սիոն», — կարտասանն մեր շրթները...: Ահա՝ առաջին փայլուն օրինակը ապացուցն իսկ նպատակի մը իրագործման: Ահա՝ հավատքի, հավատարմության և նվիրումի ողին, զոր առաքինի, ավանդապաշտ մեր ժողովուրդը կուզե, կփափագի իրեն տրված ամեն առիթներով այսպէս ցույց տալ լուսավորչաստան Ս. Աթոռին, որոն վերև դարեւ ի զար վառ կմնա այն սրբալուս կանթեղը, որ կլուսավորի հայ մարդոց հոգիները ամեն տեղ:

Յոթերյա ձեր նույնանման խոհերուն հաճախանքեն արքշիու տակավին, ահա նույն ծանօթ, սակայն այս անգամ ուրախության զգայութենեն դողացող ձայնը ձեղի կըսի.